

Enkele facetten van het Sint-Janshospitaal te Brugge in de negentiende eeuw

deel II (*)

M. DE DUYTSCHE

Het hospitaal stond open voor alle armen en behoeftigen, waarvan de onderhoudskosten ten laste vielen van de Burelen van Weldadigheid of de Onderstandscommissies, voorlopers van het huidige OCMW. Ook leden van de armentafels uit de regio of van den *disch van den roomschen aermen int land van Casant* staan als zieken geregistreerd. Deze arbeidersklasse vormde de massa van de inkomende zieken.

Aan de patiënten werden geen eisen gesteld inzake herkomst of geloofsovertuiging (23). Zo werd Marie White van «America» 7 dagen in een *reke* opgenomen en 220 dagen in *het camerken* (juli 1780), verbleven Antonius Komels, 22 jaar, uit Oos(t)burg en gereformeerd, van 17 Germinal An X tot 9 Floréal An X onder nr. 9 in de *noordreke* en Anna

(*) Het eerste deel van deze bijdrage verscheen in aflevering 1 van deze jaargang (*Brugs Ommeland*, XXVII (1987), p. 19-32). Voor de lijst van gebruikte afkortingen, zie aldaar, p. 19.

(23) St. JH., reg. CC/2, Journaal van ontvangsten van zieken 1771-1783, ontvangsten voor 37 matrozen tussen december 1772 en november 1783 waaronder: Pieter Roelosse van Stavangen in Noorwegen (april 1776, 25 dagen); Joannes Haem van Coppenhaeghe, matroos op een schip van Amsterdam (juli 1778, 38 dagen); Andries Andriesen van Coppenhaeghen (november 1781, 12 dagen); Dieryck, deensche matroos van het schip gevoerd door capteyn Jacobs van Denemercken (januari 1782, 40 dagen); Carolus Bruinaeuw, matroos van Rusland (mei 1782, 7 dagen); Matthias Dabor, italiaender (november 1782, 25 dagen); matrozen Antonius Loupy, italiaender (10 dagen) en Felix Bourgogne, italiaender (34 dagen).

Janssens, geboren te Rotterdam, 23 jaar, dochter van Jan en Anna Willems en gehuwd met Jan Frederijk Fisser, protestantse, in de *zuidreke* onder nr. 1 van 25 tot 29 november 1789.

Evenzo verbleven Georges Pilgor, gehuwd met Ingeborg van Lissu uit Denemarken, 34 jaar, lutheraan, schipper en komende van Oostende, van 2 tot 18 Thermidor An X in een kamer en Mari Merridy van Schotland en gedoopt in Sint-Anna, 78 jaar, van 22 Prairial tot 2 Messidor An X in de *doodreke* onder nr. 11.

Onder de patiënten waren er ook Franse ambtenaren als Louis Boury, «*agé 29, jeune homme, natif de Sedan(t)*» of Pierre Joseph Thierbout, «*agé 32, natif de Gorcq*» (Gorquc) en doeaniers als Ferdinand Lagache, «*agé 35, natif de Seclin*» of Pierre Frouvel, «*agé 45, natif de Houty, département de la Somme*», allen met standplaats Hazegras (Knokke), alsook vreemde en Vlaamse arbeiders (*conscrits?*): bv. Pieter Nuteins van Halem (Halen) bij Diest, goed voor alle werk of *boerwerck*. Deze laatsten waren vooral in het najaar onderhevig aan polderkoortsen en voor hun genezing op het Brugse hospitaal aangewezen.

Voorrang moest echter worden gegeven aan stadsgenoten en – ingevolge de fundatie (anno 1275) van de Doornikse kanunnik Arnoldus van Maldeghem – aan de inwoners van Maldegem (Kleit, Strooibrugge), Adegem en Sint-Laureins.

Het zou ons te ver leiden en onbegonnen werk zijn op te sommen wie allemaal in het hospitaal werden opgenomen. We beperken ons tot een algemeen overzicht van de periode eind 18de en eerste helft 19de eeuw (1776-1837). Hiervan worden nog opnameregisters in het archief van het OCMW (Kartuizerinnenstraat) en in de patiëntenadministratie van het AZ Sint-Jan bewaard (24). Zieke of gewonde soldaten, die door de oorlogsomstandigheden gehospitaliseerd werden, worden hierna buiten beschouwing gelaten. Ook van deze categorie zieken bestaan nog afzonderlijke registers, gemerkt MH (militair hospitaal) in het archief van het OCMW.

---

(24) St.JH., registers CA/1 (1780-1782), CA/2 (1783-1792), CA/3 (1793-1798), CA/4 (1799-1800), CA/5 (1801-1802), CA/6 (1803-1804), CA/7 (1804-1807).

De patiënt kwam het hospitaal binnen met een opnamebriefje, in het Ancien Régime uitgeschreven door de parochiepastoor, en later door het plaatselijke ambestuur. De *schrievers* registreerden achternaam, gezinsverband en adres, niet enkel aan de hand van het opnamebriefje, maar in de eerste plaats zoals zij het hoorden uitspreken.

De typische Brugse volksnamen en uitspraak van sommige straten en volksbuurten wijzen erop dat wij met rasechte Bruggelingen te doen hebben.

We geven hier een bloemlezing van wat wij aan straatnamen en wijken vonden met tussen haakjes de huidige straatnaam:

Op de (latere) Magdalenaparochie (voorheen Catharinaparochie binnen de muren)

Copure (Coupure); aen tiserheeken (eindpunt van de Coupure) (25); over den Freren muer (Minderbroedersstraat); int Garnatie of Kleine Schaerstract (doodlopend zijstraatje van de Schaarstraat, verdwenen in 1986); an de vulle grippe, ook genoemd tngelstraete (Engelstraat); aen tSwerd (omgeving hoek Zwarte Leertouwersstraat en Engelstraat); in de Ravestræte, ook genoemd Vestestræte (Boudewijn Ravestraat); den Duyvelshoek (Konfijstraat).

Op de Onze-Lieve-Vrouwparochie

Op het boogskén (omgeving hoek Oude Gentweg en Visspaanstraat); in de bracken aen de St.-Catelijnepoorte; int Buckstrate (einde van de Witte Leertouwersstraat, naar het hoekhuis «den Buk»); int Groenselstrate (Pandreitje); in de Prekerstraete of Preeheerstrate (Predikherenstraat); de Winngaerdstraete (Wijngaardstraat); int Steenouerdick (Steenhouwersdijk).

Op Sint-Anna

In de Carmstraete (Carmersstraat); tGottie (Gotje); int Petitfagot (deel van het Gotje); by tHoutbrugskén (begin van de Molenmeers, bij de Langestraat); den Langen Rollenweg (Rolweg); in de Doulliestraete (Oliebaan); by tPeerdewaeter (einde van de Langestraat, nabij de Kruispoort); de Roostraete (Rodestraat); langs St.-Annareytie (Sint-Annarei); int Snaeckerstraete (Snaggaardstraat); achter tSpreemallie (omgeving Snaggaardstraat); Recopinestraete (Rijkepijndersstraat); den Diefhok (Venkelstraat - heeft niets te maken met dieven, diefhoek is een schuine hoek of winkel); de

---

(25) Over het «IJzeren Hekken», zie: M. RYCKAERT, 'De Coupure en het «IJzeren Hekken» te Brugge', in: *Brugs Ommeland*, XIX (1979), p. 362-376.

Rooseboomstraete (nabij de Peterseliestraat); Zottenstraat of Zothuisstraat (Balsemboomstraat).

Op Sint-Gillis (Zilletje)

In den Aerdenweg, ook genoemd op het Vulreytie (Annunciatenstraat); int Cattenstraete (straatje zonder einde nabij 's Gravenbrug); de Coolplatse (Oosterlingenplein); int Land van Belofte (Baliestraat); by tMaeckelaarsheester (St.-Clarastraat); int Schraevenstraete ('s Gravenstraat); den Vyfhoek (Sterstraat, Hoedenmakersstraat, Korte Raamstraat, Noord- en Oost Gistelhof); de Corte Riemstraete (tegenover het hof van Praet); den Galgenberg (Kalvarieberg).

Op Sint-Jakob

Int Coestaertstraete (voorheen Peerdenstraat, nu Pieter Poubusstraat); by tHof van Borgonien (Prinsenhof); int Pottévintie (Poitevinstraat); tSaktie of Nieuwen Zak (Zakske); de Vlaminckstraete (Vlamingstraat, de onpare nummers, de pare nummers ressorteren onder de parochie Sint-Walburga); over de Latijnsche Schoole (Kalkovenstraat).

Op Sint-Salvators

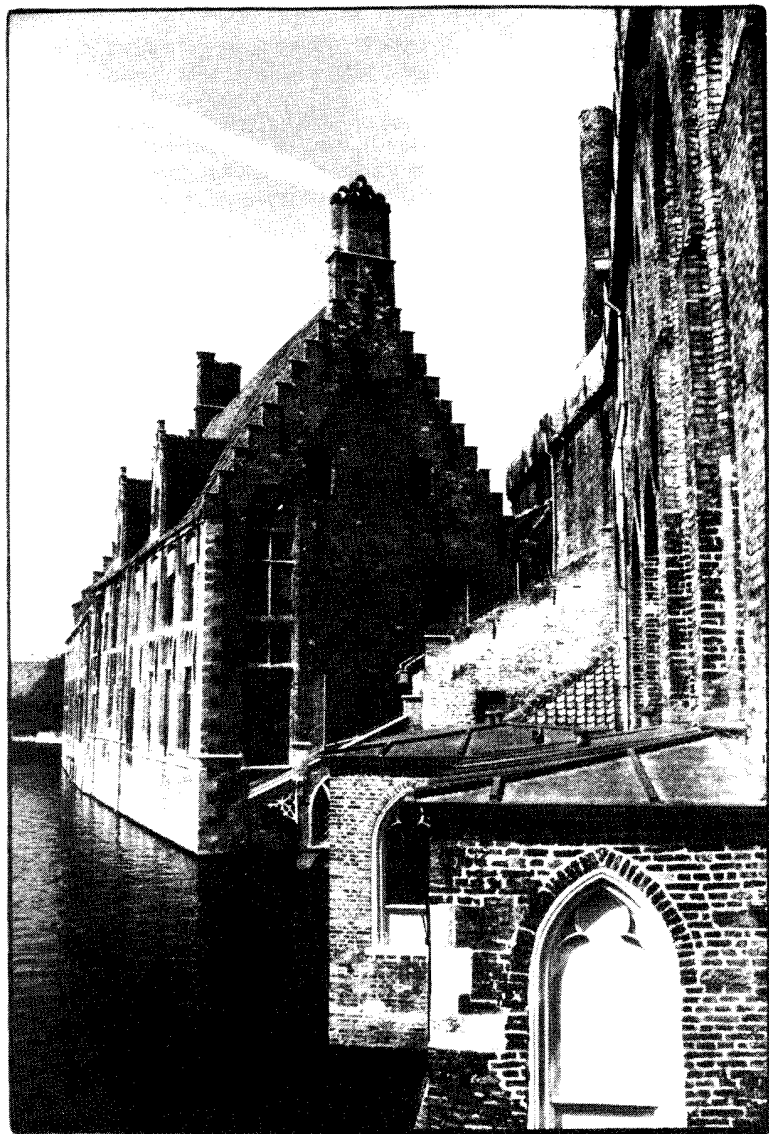
Aen tBeenhuys (Westvleeshuis, afgebroken 1819, thans Simon Stevinplein); int Bisschopstraete (Maagdenstraat); Blindekens (Kreupelenstraat); de Bollestaete (Bollaardstraat); de Boveristraete (Boeveriestraat); in de bracken aen de Boveriepoorte; an de Capucinnenbrugge, aen tClockhuys (Klokstraat); bi de Conceptionisten (Heilige-Geeststraat onpaar; pare nummers O.-L.-Vrouw); in de Cruythoekstrate (Neststraat, ingelijfd in de spoorbedding Hoefijzerlaan); int Elmstraete (Helmstraat); in de Grinselstraete (Greinschuurstraat); in den eersten Meersch, in den tweeden Meersch, in den laatsten Meersch (West-, Oost- en Zonneke Meers); op de Mosselmarkt (het breedste gedeelte van de Artoisstraat); de Noordzandstraete (Noordzandstraat); ant Gouden Cussen (hoek Noordzand- en Sint-Amandstraat); ant Potshoofd (splitsing Noordzand- en Dweersstraat); in de Rompelstraete (Roompotstraat); de Robaertstraat (deel van de Zilverstraat naar de Steenstraat, ook genoemd Pierke Pacxstraatje); over de Schilderscapelle (Noordzandstraat, Zilverstraat); achter St.-Eloyscapelle, ook int fort by de Smee-poorte of het fort van St.-Eloy (Leemputstraat); St.-Hubertstraete (wellicht Sint-Obrechtstraat); by tSothuys (Boeveriestraat, Sint-Juliaan); ant Papenheesterstraete (Schoolstraat); d'Ouerstraete (Hauwersstraat); de Wolfgangerstraete (Wulfhagestraat).

Op Sint-Walburga (26)

Op de Platse Mallebrug (Mallebergplein, de echte naam is Plaats Maubert, een migratiennaam, oorspronkelijk in Parijs waar nu nog een Place Maubert

---

(26) Bij de heropening van de kerken in 1802, werd de parochie aanvankelijk Sint-Donaas genoemd om vanaf 1834 terug Sint-Walburga betiteld te worden.

bestaat, naar een beruchte herberg «Maubert». De migratie geschiedde doordat er hier ook een even beruchte herberg op deze plaats lag; de Wakmaeckerstrate (Wapenmakersstraat).

Volgende straten konden niet geïdentificeerd worden: int stractie zonder eynde, in de Weirelt Uyt, St.-Bastiaanstraete, int Roscamstraete, de Gouden Coussebandstraete, Wollecammersstraete, in de Groene Bogaertstraete, op de Jurusplatse, int Kleyn Breydelstraete (Breydelstraat?), int Secroestraete, ook Secroosestraete.

De bezettingsjaren veroorzaakten soms de opname van burgers uit Zeeuws-Vlaanderen (Kadzand, Oostburg, Sluis), of van een *verlatene zieke soldate- of militaire vrouw*. Deze laatste worden later de marketensters (27), bv. Mari Magdalena de Sang, «*natif de Longlée, département de Corne, agé 19, marié avec Joseph Mettendt, blanchisseuse de la 5e compagnie, 1 bataillon, 94 demi brigade*». Ze werd opgenomen in het hospitaal van 30 Messidor An VIII tot 2 Germinal met koortsen.

Onder de traditionele beroepen die nu nog uitgeoefend worden, kwamen vooral *handarbeiders* voor. We vermelden:

- beenhouwer: Carel Neise, Vulderstraet by tcartier
- bruggedraaier: Pieter van Praet, aen de Meulebrug
- drukker: Joannes Iperman, in de Roostraete
- hovenier: Pieter Claus, uit de Oude Zak
- kleermaker: Joannes Spisgaert, int Recopinestraete
- loodgieter: Ludovicus Tousin, Artoisstraat
- metselaar: Hermanus Le Baere, op Oostkerke
- schilder: Matheus Harnisfeger, in de Vlaemingstraete
- schoenmaker: Dominicus Quicke, Schraevestraete
- tapijtsier: Gerardus van Luxemborg, op de Grootte Markt
- tegeldekker: Carolus Anraedt, St.-Clarastraet
- timmerman: Franciscus Jamees, Hoogste van Brugge
- visser: Marcus De Munter, van Heyst
- wever: Pieter Simoens, aen de Poermolen

Andere klinken ons nu vreemd in de oren of zijn attracties geworden op onze folkloremarkten. Hier volgen ze in alfabetische volgorde:

---

(27) St.JH., register CA/4, Pluviöse An VII; J. WEUTS, *150 jaar kamp van Beverlo*, 1986. Volgens een Hollands decreet van 1814 lieten de Belgische overheden een marketenster toe per eenheid. Ze moest getrouwd zijn met een militair beneden de rang van onderofficier en fungeerde principieel als *blanchisseuse*, tegen 35 ct. per dag. Zij moest haar eenheid steeds volgen zowel tijdens de manoeuvres als marsen en blus oefeningen.

- ameldonckmaker (amidon = stijfsel): Pieter Antone, Roseboomstraat; Pieter Manté, op de Vijfhouck; Felix Unin, in d'Eselstraete
- bargeknecht: Michiel Waes, aen St.-Gillis
- belleklinker: Dancel Moerman, uit de Schraeverstraete
- blauwverver: Jacobus Dupiere, bij St.-Gilliskercke; Jacobus Storme, Rosendaele
- blauwwever: Franciscus Henigraeve, in den Ouden Gentwegh
- bleker: Philip Jacobus Nikes, Walplaats; Francis Boddaert, op logist op de Vrijdagmarkt
- boomvelder: Carolus Franciscus Buyck, jongman in de Laene
- boterdrager: Pieter Loosvelt, 52 jaar, gehuwd met Mari Anne Gillinck
- geernaetkoper (garnaalkoper): Philippus Geluk, van Dudzele
- huidevetter: Philippus Brulleman, int Recopinnestraete
- calcckdrager: Carolus Delveau, in de Cortepolstraete
- ketellapper: Antonius Venturée, op logist op de Vrijdagmarkt; Pieter de Brune, achter de Munte
- kloefmaker: Joannes Drayers, aen tClockhuys
- coerendracyer (lijndraaier): Thomas de Volder, int lant van Belofte (Baliestraat)
- knoppedraaier: Franciscus Cousement, in d'Oude Gentweg; Pieter Miscure, by tFonteynstraete
- knoppemaecker: Pieter Draeyers, int Klokstraete
- koolbrander: Pieter Otterlood, uit de Roopeerstraete; Jan Boye, Carmerstraete
- kocydrijver: Emanuel Bronders, int Mortierstrate
- koewachter: Antonius Carrée, uit de Gentpoortstraete; Ludovicus Lombaert, van St.-Catharina; Rocus Bouvin, Groeninge; Joannes Verheecke, int Helmstraete; Joannes Francis de Klercq, van Maldegem
- koopvrouw van prondelinghe: Catharina Adenes, Langereye
- koperslager: Jacobus Dierickx, achter de Discalsen; Gerardus van Houte, in de Corteriemstraete
- coorenmeter: Pieter Benoot, by de Vrijdagmarkt
- korkesnijder: Antonius Ruminas, Eeckoutstraet
- kuiper: Ignatius Lemaieur, in de Meersch; Ludovicus Poucheu, op Maele
- lijndraaier: Pieter Gregorius Jacobs, int Klockstraete; Carolus Francke, in d'Spelmanstraete; Joannes Danneels, in de Schraeverstraete
- mandemaker: Jacobus Herswinckel, bij de Wallbrugge; Dominicus Vermeersch in den Westmeersch
- marchand in kwa linwaed: Franciscus Proseck, in d'Hoedemakerstraete
- marchand in naalden: Isidoor Ive, van St.-Ma(e)rtin la belle ville
- marchand in neusdoecken: Joannes Manborne, by tingelstraete (Engelstraat)
- marktloper: Jacobus Durous, int Pottewintie; Antonius Lambrecht, in de Witte Leertaewerstraat; Franciscus De Klercq, uit de Boeveriestraet; Antonius Dhelft, achter de Recoletinen
- mes(sen)maeker: Franciscus Budiquer (Paterborn), aan d'Ezelpoorte
- mes(t)ramer: Balthazar Rodts, in d'Ouerstraete (Hauwerstraat); Carolus Caelens, uit de Mortierstraet; Albert de Loose, Westmeersch

- molenmaker: Ignatius de Wulf, in de Smestraete
- nagelmaker: Franciscus Syfers, bij de pompe; Franciscus Blondeel, bij de Potterie
- nettebreier: Joannes Robertus Collin, achter de Discalsen
- oliestamper: Pieter David, Smedestraet
- perruckier, paruckemaeker: Thomas Boukvelt, op de Burg; Joseph Herremann, in de Raemstraete
- pille (= pijlen)maker: Franciskus Lemaitres, op Varsenare
- potgieter: Pieter Zegers, achter de Poterie
- prondelaere: Francois Achtergalle, aen de Peerdebrugghc; Jacobus Cru-telle int Claverstraete
- rockelijfstickige: Joannes du Prince, uit Tngelstraete
- rockelijfmaker; Isabella de Pan, in den derden Meersch
- scheepsketser: Antonius Brondels, by de Dampoorte; Carel de Windt, aen de Steenbrugge
- scheepstimmerman: Oliverius Plancke, van St.-Salvators
- schommelette: Angelina Bresseur, int Helmstraete
- schouwvager: Bernardus Salie, op logist in de Carmerstraete, Fransman
- servietwever: Joseph Tierman
- siesemaeker: Franciscus Manteau, aen de Latinschescholen
- steenzager: Franciscus du Chateau, uit Sluys
- stoeldraaier: Joannes de Mey, aen tbeenhuis; Joannes Franciscus van Tyckom, Roostraete
- vellecoper, marchand in koninevellen: Guillielmus Kerekhove, Raemstraete; Pieter Soere, uit de Raemstraete; Laureyns Conjé, by Jerusalem
- vetspinder: Franciscus Gerry, in de Langestraete
- wagenmaker: Carolus Sercu, van St.-Kruis
- werkt in den taback: Bernardus Dobbels, in de bracken by St.-Catharina-poorte; Philippus Lasue, by Blindekenskapelle
- zilversmid: Laurentius de Crock, St.-Salvators; Joannes det Dieu, op de St.-Jansplatse; Joannes Staetsbaeder, op de Burg

Landlopers en bedelaars, waar streng tegen opgetreden werd, troffen we ook onder de inkomende zieken aan:

- Matheus Smit, op logist op de Vrijdagmarkt
- Bernardus Baugois, op logist achter de St.-Amandskapelle
- Joannes van Peteghem, op logist in de Besemstraete
- Jacobus Deraus, int Pottievintie
- Petrus Vermeersch, in de bracken by d'Bouverijpoorte
- Antonius Storme, op logist in de Ramstraete
- Jacobus Gaudius, van Maestricht, parochie O.L.Vrouw, met vervroren voeten
- Joannes Pieter Busschaert, op logist in de Carmerstraete
- Jacobus Belcour, bedelaer int land van Casant
- Pieter de Keyser, bedelaer int Rompelstraete

Kinderarbeid was toen alledaags. Zoals veel vrouwen werden kinderen heel vroeg ingeschakeld om het karig gezinsinkomen aan te vullen. Ze werden fel onderbetaald en moesten werk verrichten dat dikwijls voor hen niet geschikt was. Traditionele kinderberoepen waren voor de meisjes *spellewerkster* (kantklosster) (Thérèse Michel van St.-Gillis, 9 jaar op het Pannereyttie), voor de jongens spoelder (Carel van Iseghem, 10 jaar, aen St.-Annakercke), wollewever (Philip Mulet, 13 jaar, in de Vulderstraete), twijnder (Joannes Keukelaere, 12 jaar, in de Bracken), lijndraaier (Josephus Revière, 13 jaar, in de Raemstraete), knopenmaker (Ludovicus Drayers, 10 jaar, int Klockstraete).

Intellectuele beroepen en de *ambtenarij* waren duidelijk minder goed vertegenwoordigd onder de opgenomen zieken. Naast schrijvers (Franciscus de Klerck op de Vrijdagmarkt, Joannes Corsin in de Clarastraete, Joannes de Rycke by de Sloterbrugge, Ludovicus Vermeersch in de Vlaemincckstraete), enkele champetters (Dominicus Lepret van Merly, département Sinose (= Seine-et-Oise?), in dienst te Tielt, Jan Deghelder van Roksem, Philippus de Swarte van Oostkamp, Jan Bonte van Ramskapelle), twee *schadebeletters* (politie mannen) (Emmanuel Coolenbier langs de Frerenmueren en Pieter Joseph Driguet uit Brussel en woonachtig in de Carmersstraat) en een procureur (Judocus Vermeersch in de Vlamingstraete), waren er ook enkele schoolmeesters (Bernardus Algoet in tCoesteertstraete) en onderwijzeressen (Mari Anne Blondeel van St.-Salvators en Barbara Schorreel, overste van de school te Wingene).

Nu en dan staat een *priester* of een *lid van een of andere afgeschafte kloosterorde* als zieke ingeschreven:

Seculiere geestelijken:

- de Heer Glorieux, pastoor te Hoeke
- de Heer Hamerynck, pastoor van St.-Laureins
- de Heer Jacobus Huyghe, pastoor van Breeninge (Bredene)
- de Heer Constantinus Kluytmans, pastoor van Ramskapelle
- de Heer Margot, pastoor van Blankenberge

Vrouwelijke orden:

- Zuster Karmelietes: Isabella Voorschepens (Zuster Serafine), 68 jaar, van religie 33 jaar

- Zuster Conceptioniste: Pieternelle van de Putte van Heestert, 61 jaar, van religie 36 jaar
- Zuster Jacobines: Marie Angelina Duti van Roesbrugge-Haringe, 91 jaar, van religie 50 jaar
- Zuster van Nonnenbosch bij Ieper: Mari Romana Isabella Boucqaert van Brugge O.-L.-Vrouw, 47 jaar
- Zuster van de Rijke Klaren: Suzanna Naert van Ardoois, 77 jaar, van religie 50 jaar
- Zuster van Sarepta: Catharina van Windekens (Zuster Josepha), 75 jaar, van religie 54 jaar
- Zuster van Sint-Trudo: Francisca Maurius (Zuster Augustine), 86 jaar, van religie 44 jaar
- Zuster van Spermalie: Cecilia de Bruyne.

Mannelijke orden:

- Augustijn: Franciscus Hairs van Wulvergem, geboren 1740, van religie 43 jaar
- Geschoeide Karmeliet: Pieter Parmentier van Aalbeke, 70 jaar, geprofest 36 jaar (Genthof)
- Augustijnerbroeder: Carolus Raes van St.-Salvators, 70 jaar, van religie 41 jaar (in den eersten Meersch)
- Karmeliet (Discalsen): Placius Schaeck, geboren int jaer 1718, van religie van 't jaer 1737, priester van 1744
- Kapucijn: Seraphinus Catry van Oostende, 60 jaar, geprofest int jaer 1757; Augustinus Tax van Zegerskapelle, 67 jaar, priester op St.-Jakob.

Over *kraamvrouwen*, die feitelijk geen zieken zijn, kan het volgende gezegd worden. Voor hen was oorspronkelijk geen afzonderlijke plaats voorbehouden. Elk vrijgekomen bed, in welke *reke* ook, werd benut. Het waren meestal ongehuwde moeders die zich aanboden «*pour accoucher*» (28). In het jaar 1809 wordt voor de eerste maal melding gemaakt van een *salle d'accouchement*. De kraamafdeling wordt nu eens *het huys van de vrouwen* (1821), dan *saele van de vroedkunde* (1823) of *het huys van de acossementen* (1828) genoemd om vanaf 1829 definitief *moederhuys* betiteld te worden.

Volgens H. Rommel was de kraaminrichting in het midden van de 19de eeuw naast de pastorij gelegen. Hoewel sommige

---

(28) R.A.B.L., bundel 4067, briefwisseling met de Burgerlijke Godshuizen, o.a. Brugge, 15-26 juli 1808: Marie Desmet, ° Brugge, (Sint-Gillis), bevallen van een dochter Marie; 25 juli-7 september 1808: Marie Jeanne Windels, ° Kortrijk, (Madeleine), bevallen van een dochter, ook Marie genaamd; 17-28 september 1808: Emilienne van Sieleghem, ° Torhout, (Sint-Anna), bevallen van een dochter, Emilienne.

auteurs en ook het jaarverslag van de stad (1845) er gewag van maken dat de kraaminrichting in de Mariastraat werd ingericht in het jaar 1817, werd de eerste geboorte slechts op 9 maart 1821 geregistreerd, nl. «Benoot Isabella, echtgenote Jacob Gilliaert, was gelegen in de sale der vroedkunde om 9 uur 's morgens van een dochter, Anna Theresia» (29). Uit vele gemeenten van de provincie en ook van ver daarbuiten werden zwangere vrouwen naar de kraaminrichting gezonden om er te bevallen. Velen waren ten laste van de opdrachtgevende Commissie.

Klanten waren ook vrouwen uit de *correctionele en criminele gevangenis deser stad* en habitués uyt den claeÿ (Sint-Niklaasgasthuis) (30).

Ziektebeeld

In de mate van het mogelijke werd enige aandacht besteed aan het bijeenleggen of het afzonderen van zieken volgens de aard van de ziekte. Patiënten kwamen op eigen kracht binnen of werden gedragen in een draagstoel van de armendis of op een berrie.

De grote doorbraak van de chirurgie begon pas in de tweede helft van de 19de eeuw. Met het Frans bestuur werd in 1795 de maatregel afgeschaft, waarbij elke chirurgische ingreep voorafgaandelijk moest goedgekeurd worden door

---

(29) P.A., register B voor de vrouwen, 2.01.1818-30.12.1822, p. 149, onder nr. 177. Het echtpaar Jacob Gilliaert-Isabella Benoot woonde op 't Craeneretjje en de vrouw verbleef in de kraaminrichting van 9 tot en met 23 maart 1821. Nog vier andere vrouwen waren met haar in de *sale der vroedkunde*.

(30) St.J.H., register CC/4, journaal van ontvangsten van zieken 1819-1837. Maart 1829: voor Sabine de Coster van Kalcken geweest in het moederhuys om te gelegen is ghekomen uyt den claeÿ, 15.19.7 pond (Commune); 21 maart 1829: voor Agnes Sophia Verschaeve van Rumbekke gelegen in het moederhuys van een zoon uyt den claeÿ en heeft gehad een bunsel 14 dagen, 2.2.11 pond (Commune); september 1826: ontvangen van Mr. Denys, ontvanger van het hospitaal op den 26 september 1826 over verpleegdagen in de saele van de vroedkunde tot Brugge der kraemvrouwen uyt de correctionele en criminele gevangenis deser stad aldaer verbleven om te bevallen met de jaeren 1823/1824 zoo volgt: Cecilia Verschoot van Westcapelle 2.5.5 pond, Hyacila Pardoens uit Menen 3.6.5 pond, Coleta Crombez uit Staeden 2.2.9 pond, Amelia Stubbe uit Ruddervoerde 2.5.5 pond, Catharina Rommelaere uit Eernegem 2.4.3 pond; augustus 1831: voor Joanna Gailliaerd van de Disch van St.-Andries gelegen in het moederhuys gekomen uyt het Bedelaershuys 11 dagen, 1.18.6 pond (Commune).

de stadsmagistraat en werd uitgevoerd onder het toezicht van twee stadsafgevaardigden.

In de beschouwde periode zijn slechts enkele gevallen geregistreerd van een heelkundige ingreep. Een Engels meisje, Louise Davidson, werd een been geamputeerd. Voor haar genezing verbleef ze 34 dagen in een kamer in de maanden juli en augustus 1827 (31).

Volgende gegevens wijzen eveneens op een amputatie. Jacobus Lacoer werd op 2 juli 1842 opgenomen ten laste van de Commissie van Oedelem voor het aanbrengen van een houten been. Om dezelfde reden verbleef Augustinus Herman 86 dagen in het hospitaal in augustus-oktober 1843; hij was met een *délisance* (diligence) naar het hospitaal gebracht op last van de Commissie van Tielt.

Het kind Franciscus Hanneuse nam men op in mei 1844 voor een operatie (zonder vermelding welke) in het *moederhuys*. De kosten werden voldaan door Dr. I. De Meyer. Sophie Maes van Esen nam men in het moederhuis op *voor haer ooge gepeilt te sijn*.

Tweemaal wordt een steenoperatie vermeld. In oktober 1774 op Livinus Cuytiens met een verblijf van 26 dagen en in juni 1778 op Bertholomeus Tulpinck, waarvoor 34 dagen in het hospitaal vereist waren.

Voor het grootste gedeelte van de inkomende zieken was de diagnose koorts, met varianten: *rotte korsen, galkorsen, rookorsen*. Voor Franstaligen schreef men netjes *fièvre* of *fièvre malique*. Sommigen kwamen vanwege een borst- of longaandoening (in de *syde*, of in de lendenen), astma, pleuritis, *teire* (met bloedspuwen), een *kwae borst*. Anderen voor het verwijderen van een lintworm of het verzorgen van *geluweziekte* (geelzucht), *pinne* (= pijn) *in de maege, crampe in den buck*, obstructie, *'t water* (waterzucht, *boschwater*), speen, *rooden loop*, kanker (*aen de lippe*), *lammigheid* (verlamming).

Voor een gebroken schouder, knie, arm, been, vinger, dij, rib, of niet nader beschreven botbreuken waren enkele verblijfdagen in het hospitaal nodig. Evenzo voor *forsatie* (in de

---

(31) St.JH., register CC/4, jaarnaal van ontvangsten van zieken 1819-1837.

lendenen, in de voet), *kamerganck*, *ommeloop*, verbrande voeten, benen, hand of andere verwondingen, valpartijen (*van den trap*, *van zijn peerd*), abcessen (in de arm, keel, nek, dij), een doorschoten hand. Specifieke vrouwenziekten als *vloed*, een *kwa kinderbedde*, een abces in de borst, waren er ook. Huidziekten registreerde men als: *crouagie* of *kroute* (schurft), *inflatie in 't aensight*, *rooze* (in hoofd, voet of arm), *zilte* en *velziekte*. Meerdere malen wordt de *Franse ziekte* of *venusziekte* vernoemd. Pijn (*seer*) was er in alle vormen, van kop tot teen: *seer* in het hoofd (met of zonder *draaing*), ogen, keel, mond, hand, vinger, arm, knie (*verstuikt*), dij, voet of teen.

Bejaarden kwamen er binnen met *reumatisme*, *stivigheid*, *apoplexie*, *alteratie*, of ze waren *impotent*, *vervallen van krachten*, of gewoon vanwege *den ouderdom*. Besmettelijke ziekten vinden we uiteraard ook: *cholera morbus* (eenmalige vermelding), *maesels*, *pocken*. Voor de cholera-epidemieën, die zich in de loop van de 19de eeuw enkele keren voordeden, werd een bijzondere afdeling ingericht.

Tweemaal werd een blinde met koorts opgenomen; verder een paar zwakzinnigen of krankzinnigen (*buyten sinnen*) en een geval van epilepsie (vallende ziekte).

Enigszins uitzonderlijk zijn de volgende gevallen: de 60-jarige Mari de Clerck uit de Giststraat werd van 26 Prairial tot 25 Messidor An IX opgenomen in de *zuydreke* (nr. 23) met *grooten dorst*; Isabella Hinderick, wonende *aen 't Sothuys*, wegens *grooten honger* (van 28 Fructidor An VIII tot 21 Vendémiaire An IX); de jeugdige Maastrichtse landloper Jacobus Gaudus wegens *vervrozen voeten* (3 tot 8 Pluviôse An VIII); de 6-jarige Franciscus Ludovicus Delvers uit de Klaverstraat werd wegens een *slag van den meulen* op 7 Prairial An IX opgenomen en overleed nog dezelfde dag (letterlijk op te vatten, want de molens op de vestingen waren er nog); Franciscus Callebout uit het Klein St.-Jansstraatje, die op 29 Vendémiaire An XI werd opgenomen na in een beerput te zijn gevallen, overleed eveneens ten gevolge van zijn ongeval op 1 Brumaire An XI (32).

---

(32) St.JH., registers CA/4 en CA/5, ingekomen zieken 1799-1800 en 1801-1802.

De uit de middeleeuwen daterende ziekenzalen waren – ook naar 19de-eeuwse normen – eigenlijk helemaal niet geschikt voor een verantwoorde ziekenzorg. Dit blijkt ook uit de brief van de dokters van het Sint-Janshospitaal, gericht aan de voorzitter en leden van de Brugse Commissie van de Burgerlijke Godshuizen, waaruit we hierna een uittreksel geven. In deze klacht van 6 mei 1837 vroegen zij dringend de aandacht van de leden voor de grote noodzaak aan een afzonderlijke operatiezaal, badplaats en afzonderingsplaats voor de slechtste zieken: *«C'est au milieu d'une salle remplie d'autres malades et à la vue même de ceux qu'attend peut être le même sort, qu'il faut exécuter les opérations les plus sanglantes, les plus douloureuses et dont l'issue peut n'être pas suivi de succès (...). Il n'y a pas de salle pour isoler les pirieux (?) ou ceux qui par leurs cris troublent le repos de tous les malades de la même salle, repos si nécessaire dans la plus part des maladies...»*.

Dat de aangewende middelen – ondanks de inzet en de goede wil van geneesheren en verplegend personeel – soms volstrekt ontoereikend waren, blijkt op schrijnende wijze uit de situatie tijdens de eerste twee cholera-epidemieën van de 19de eeuw (33). Dokter Isaac Joseph De Meyer, hoofdchirurg van het Sint-Janshospitaal, en zijn collega Jacobus De Mersseman vielen als Voorzitter en Secretaris van de Provinciale Geneeskundige Commissie op 11 september 1848 in scherpe bewoordingen uit tegen het beleid van de Burgerlijke Godshuizen. Zonder afbreuk te willen doen aan de opofferingsgeest van de zusters en het verplegend personeel, vreesden ze bij een naderende tweede cholera-golf (1849) in de regio Brugge, dat dezelfde troosteloze toestand zich zou kunnen voordoen als bij de eerste cholera-epidemie in 1832, toen de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen toeliet dat cholera-patiënten opgenomen werden in *«une espèce de remise, un hangar où tout devrait contribuer à augmenter la vio-*

---

(33) Het eerste slachtoffer van de cholera van het jaar 1832 was de kantwerkster Rosalia Joanna Ackaert, 20 jaar, uit de Witte Leertouwersstraat. Ze stierf op 17 juni 1832 om 00u30 in het burgerlijk hospitaal (overlijdensakte nr. 621, met als getuigen Augustin Vandezande, bediende in het hospitaal, 47 jaar, en Joannes Vandemoere, bediende, 27 jaar).

lence de la maladie; aussi le personnel des malades était-il renouvelé tous les jours, les cholériques n'y passaient pas vingt quatre heures sans succomber».

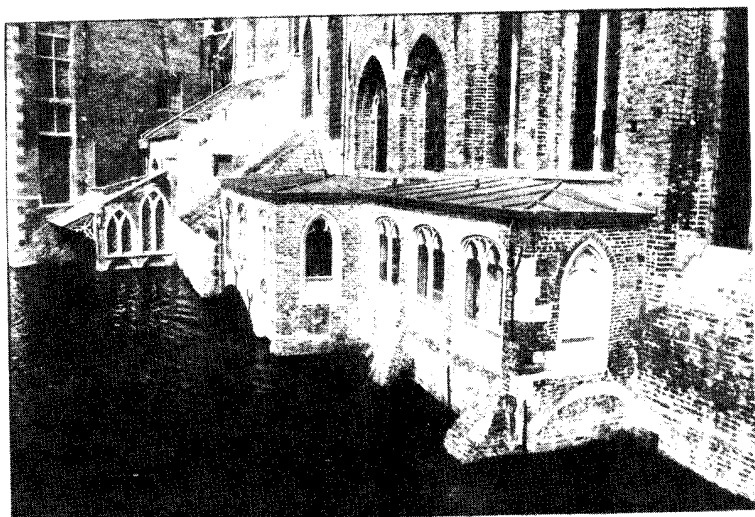
De voorzitter en secretaris van deze Geneeskundige Commissie waren als geneesheren van het Sint-Janshospitaal goed geplaatst om dit te schrijven. Ze zagen het als hun dwingende plicht te herhalen dat het hospitaal, in hun ogen, een spelonk van de dood was «*un antre de mort, une masure humide* (een vochtig krot), *malsaine, délabrée, qui ne réunit aucune condition hygiénique si nécessaire aux établissements de l'espèce, un endroit enfin, qui inspire la terreur aux malheureux qui n'y entrent qu'avec désespoir...*». Volgens deze Provinciale Geneeskundige Commissie was er maar één oplossing: het hospitaal herbouwen «*de fond en comble*».

Kort voordien, in de loop van 1847, hadden trouwens reeds drie welbekende personaliteiten – Dr. en professor Johann Dieffenbach uit Berlijn, Dr Mathieu Orfila uit Parijs en nog een Fransman, een zekere Appert (34) – het hospitaal bezocht en ook zij vonden geen woorden genoeg om hun ontevredenheid te uiten, «*pour déplorer le sort des malheureux que la maladie jette dans ce réduit...*». Dit striemende verslag werd door het gemeentebestuur vrijwel onmiddellijk in afschrift gezonden naar de Commissie der Burgerlijke Godshuizen. In de begeleidende brief vroeg het stadsbestuur tevens aan de Commissie om voortaan de opstelling van fruitstalletjes vóór het hospitaal op donderdag – bezokedag – te willen verbieden. Familieleden en vrienden van gehospitali-

---

(34) *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, deel 6, Mannheim 1972, p. 773: DIEFFENBACH Johann-Frederick, ° Königsberg (Pruisen) 1.02.1792, † Berlijn 11.11.1847. Voorganger van de plastische chirurgie, in het bijzonder voor wat betreft de transplantatietechniek. Vanaf 1829 directeur van het Charité-ziekenhuis in Berlijn en vanaf 1832 hoogleraar aan de universiteitskliniek van deze stad. Bijzonderste werk: *Die operative Chirurgie* (2 delen, 1845-1848). — *Grand Dictionnaire encyclopédique Larousse*, deel 7, Parijs 1984, p. 7625: ORFILA Mateo-José-Bonaventura (Mathieu-Joseph-Bonaventure): Franse dokter en scheikundige van Spaanse oorsprong, ° Mahon 1787, † Parijs 1853. Bijzonder bekend door zijn werken over de toxicologie. Dokter in 1811, opende in Parijs in de rue des Petits Champs een cursus chemie, die een groot succes kende. — *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, deel 2, Mannheim 1972, p. 420: APPERT François (ook Nicolaas), ° Châlons-sur-Marne 23.10.1752, † Massy (Essonne) 3.06.1841. Uitvinder van de sterilisatiemethode voor bewaring van levensmiddelen. Richtte in 1812 de eerste op zijn principie steunende conservatiefabriek in Europa op.

seerde zieken kochten er allerhande fruit en andere onge-
zonde waren («*objets malsains*») die dan dievelings, tegen
het hospitaalreglement in, binnengesmokkeld werden. Na-
derhand bleef een vuile troep rot en bedorven fruit in en
rond het hospitaal rondslingeren, wat zeker niet bevorderlijk
was voor de hygiëne.

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen nam van
dit alles kennis, beloofde de zaak grondig te onderzoeken en
er een passend gevolg aan te geven. Vrij vlug werd hierop
ingegaan en besloot men nieuwe constructies op te richten.
Eerst werd gedacht (30 september 1848) de middeleeuwse
hospitaalgebouwen te slopen en op het vrijgekomen terrein
een nieuw ziekenhuis te bouwen in de gotische stijl van de
15de eeuw. Gelukkig ging dit plan niet door, wegens te hoog
geraamde uitgaven. Een tweede voorstel was de ruiling van
de gebouwen van Sint-Jan tegen deze van het seminarie of
de oude Duinenabdij. Een derde project (1854) was het op-
richten van een nieuw hospitaal op de nog niet voltooide
Gentpoortvest. Deze ligging had als voordelen dat de lucht
er gezond was, de grond droog, en de omgeving weinig be-
volkt. Als pluspunt werd ook, ietwat luguber, de nabijheid
van het stedelijk kerkhof vermeld. Uiteindelijk besloot de
Commissie van de Burgerlijke Godshuizen, naar plannen

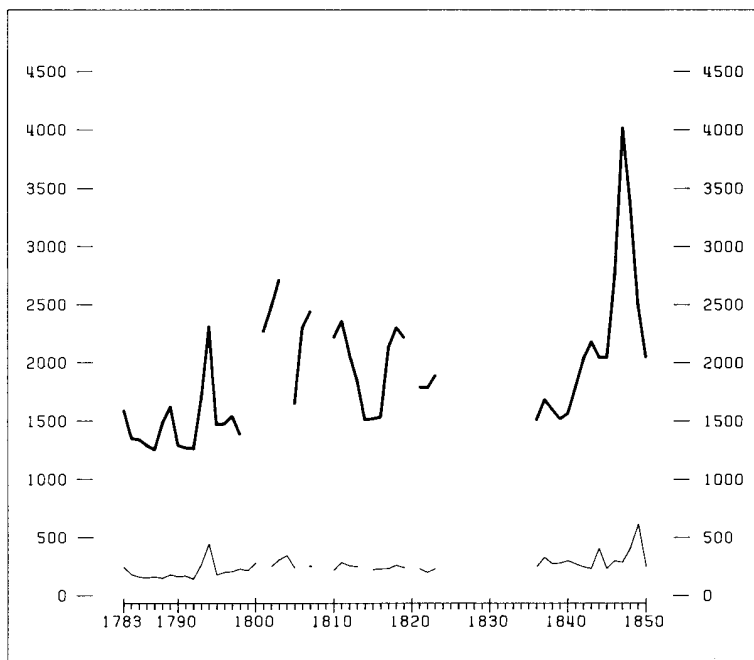
van de architecten P. Buyck en I. Alleweireldt, voorlopig zeven ziekenzalen te bouwen ten westen van de bestaande gebouwen en in een later stadium de oude ziekenzalen te slopen om de nieuwe verder uit te breiden. Pas in december 1856 kon aannemer Albert Calloigne met de werken starten. De uitvoering duurde tot juli 1858. Een achtste ziekenzaal met twee operatiezalen en een apotheek werden in 1859 bijgebouwd door aannemer De Vestele. Op 1 oktober 1864 kon dit nieuwe ziekenhuis van 254 bedden in gebruik worden genomen.

Aantal zieken

De hospitaalpastoor had, naast zijn zielezorg, ook een administratieve taak te vervullen. Hem was het bijhouden van de overlijdensregisters en sedert de 17de eeuw ook het registreren van de inkomende zieken opgedragen. Weinig huwelijken werden in het hospitaal afgesloten en ook dopen waren zeldzaam. Bij deze laatste ging het dan praktisch altijd nog om volwassen protestanten die in het hospitaal waren opgenomen.

Bij de inschrijving werd vooral veel aandacht besteed aan het gezins- en familieverband en het doopsel. Bij Gertrude de Clerck, dochter van Joseph en Eva Stoffels, staat de volgende eigenaardige vermelding: «*van int velt onder t vendel gedoopt, oud 80, wed. Joannes van Huele, geen vrienden, tot Maldegem*» (opgenomen van 1 tot 10 Fructidor An X). Ook voor Mari Merridy uit Schotland wordt haar doopsel, op 16-jarige leeftijd in de Sint-Annakerk, opgetekend (ingekomen op 22 Prairial en gebleven tot 2 Messidor An X).

De Franse Revolutie stelde een einde aan deze toestand. Voortaan werd het registreren van geboorten, huwelijken en overlijdens aan de gemeentebesturen overgedragen. Het nut, inkomende zieken te registeren, werd vlug door de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen ingezien. Deze registratie was haar ten andere door de wetgever opgelegd. Daarom werd een administratieve bediende met deze taak belast. Aan de hand van die zorgvuldig bijgehouden boeken, de wegwijzers van de stad Brugge en jaarverslagen, was het ons

Aantal patiënten in het Sint-Janshospitaal te Brugge: jaartotalen tussen 1783 en 1850. Bovenste lijn: totaal aantal patiënten; onderste lijn: aantal overlijdens.
(Grafiek: Walter De Schamphelaere).

mogelijk een patiëntenbestand op te maken (zie bijlage).

Hieruit blijkt dat op het einde van de 18de eeuw het aantal opgenomen zieken per jaar schommelde tussen de 1400 en 1500. Enkele jaren werd het getal 2000 bereikt: de oorlogsomstandigheden waren daar zeker niet vreemd aan. Na 1814 daalde het aantal geregistreerde zieken tot $\pm$ 1500 per jaar om vanaf 1817 terug op te lopen boven het reeds bereikte 2000-tal. Het hoogste opnamegetal werd bereikt in de periode 1846-1855 met in die tien jaren een totaal van 29.651 inkomende zieken, waarvan 3.759 stierven (gemiddeld 12,50%). Voor het jaar 1854 noteerde men 3.496 opgenomen zieken met 475 sterfgevallen of 14%. Deze tijdsspanne viel samen met een cholera-epidemie. Voor «arm Vlaanderen» waren het echte miseriejaren. De aardappelplaag met de verschrikkelijke hongersnood van 1845-1847 en de zware typhusepidemie van 1847-1848 (in die twee jaar stierven er 888 zieken in het Sint-Janshospitaal op de 7.401 opgenomen patiënten), effenden het pad voor de tweede cholera-aanval. Na 1856 daalde het aantal zieken tot het getal 1.937 met opnieuw een stijging in 1866 (derde cholera-epidemie). Van 1867 af tot het einde van de 19de eeuw, schommelde het aantal inkomende zieken van 1592 tot iets boven de 2000.

BIJLAGE

Jaren	Aantal zieken opgenomen in het St.-Janshosp.	Verlieten het St.-Janshosp.	Sterfgevallen		Aantal doden in stro begraven	Bevolkings- cijfer van Brugge	Bijstandsgerich- ten laste van het Weldadigheidsbureau van Brugge
			mannen	vrouwen			
1783	1590	?	242	156	52		
1784	1350	?	180	102	25	30.846	
1785	1340		158	84	21		
1786	1290		152	92	16		
1787	1250		160	87	10		
1788	1482		149	82	11		
1789	1624		179	100	19		
1790	1280		161				
1791	1268		169				
1792	1263		140	81	59		
1793	1697		261	161	49		
1794	2310		445	263	70		
1795	1470		177				
1796	1475		197	102	34	31.319	
1797	1544		203	123	26		
1798	1386		226	129	32		
1799	?		212	120	37		
1800	?		276	151	3		
1801	2269						
1802	2480		247	geen splitsing meer			

1844	2045	1638	405	45.276	19.708
1845	2044	1748	228		
1846	2759	2419	299	46.340	21.032 (45%)
1847	4018	3463	484	49.456	21.551 (44%)
1848	3383	2954	404	49.211	21.239
1849	2499	2272	614	49.464	21.774
1850	2047	1779	248	50.698	21.328
1854	3687	2808	476 Cholera	51.484	22.256
1855*	3248	2874	384	51.277	22.310
1860	2162	1889	265	48.745	16.793
1865	1821	1612	228	48.721	13.775
1870	1645	1400	181	48.014	14.066
1875	1340	1209	150	47.948	12.893
1880	2130	1869	233	44.501	13.207
1885	1770	1567	181	46.393	11.306
1890	1866	1666	173	47.497	9.073
1895	1827	1621	181	49.606	8.285 (16%)
1900	2047	1873	202	51.657	8.285 (16%)

* vanaf hier : gegevens om de vijf jaar.